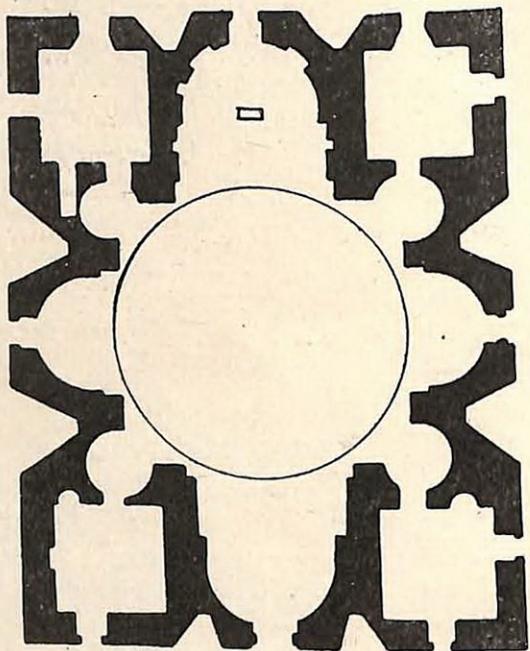

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱԶԱՇԵԱՆ

ՅԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀՈՌՄԻ Ս. ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ Ս. ՀՈՒՓՍԻՄԵ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՅԱՏԱԿԱԳԻՇԵՐՈՒ ՄԻԶԵՒ

Վաղարշապատի Ս. Հոփիսիմէի տաճարը Հայաստանի հնագոյն կոթողներէն մէկն է : Ազաթանգեղոս կը վկայէ որ ան հիմնւած է նոյնինքն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն, Սրբուհիին եւ իր 32 լնկերուհիներու նահատակւած տեղւոյն վրայ : 618ին Կոմիտաս Կաթողիկոսը հիմնովին վերաշնել կուտայ տաճարը, փոխելով նախորդին յատակադիծը, որ անշուշտ այն կարեւորութիւնը չունէր ինչ որ կը ներկայացնէ Կոմիտասեան շէնքը :

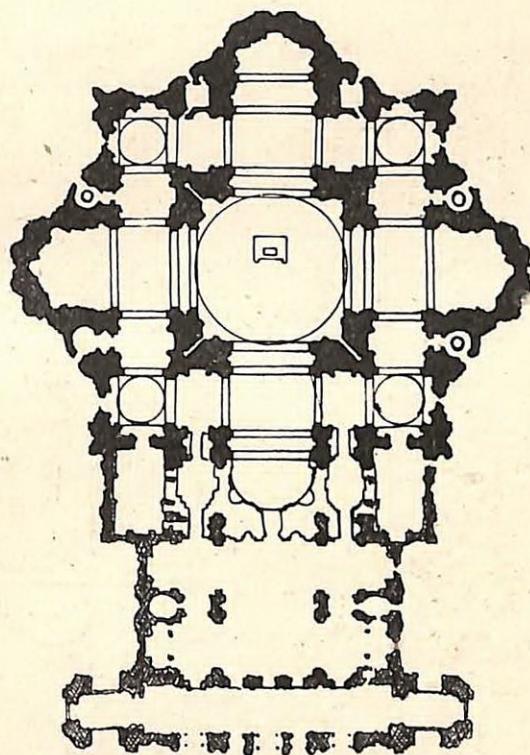
Նկար 1. – Ս. ՀՈՒՓՍԻՄԵԻ ՏԱՅԱՐԻՆ ՅԱՏԱԿԱԳԻՇԵ :

Կարդ մը հեղինակներ կը կասկածին այս թւականին վրա, Ս. Հոփիսիմէի վերաշնուրութիւնը տանելով 8րդ դարուն : Անոնց պատ-

ճառաբանութիւնն այն է, որ այդ չէնքը շատ կատարելատիպ է 7-րդ դարուն համար: Սակայն այս առարկութիւնները անդօր են պատմական անժխտելի վիաստերու առջեւ:

Ս. Հռիփսիմէի տաճարը որոշ նմանութիւններ ունի Հռովմէի Ս. Պետրոսի տաճարին հետ, որ հիմնած է Կոստանդին կայսեր հրամանաւ, առաքելոյն նահատակւած տեղը:

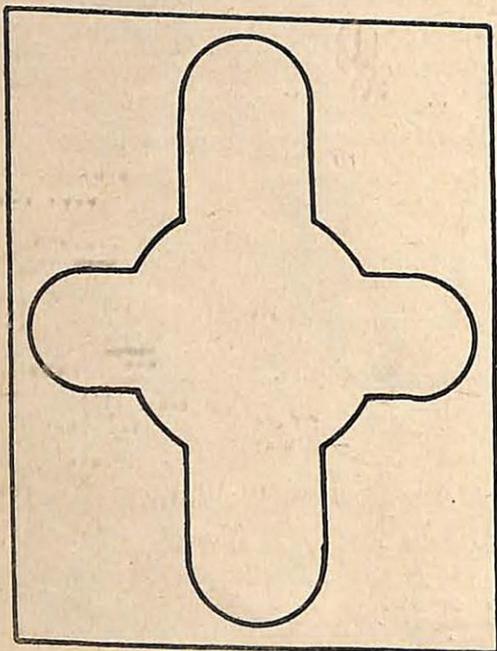
Նկար 2.- ՀՌՈՎՄԷԻ Ս. ՊԵՏՐՈՍ ՏԱՃԱՐԻՆ ՅԱՏԱԿԱԳԻՒԾԸ:

  	Միքելանդելոյի յատակագծի այն մասերը որ իրազրուած են այժմեան տաճարին մէջ: Միքելանդելոյի չիրականացած գիծերը: Յաւելումները որ ուրիշ նարտարապետներու կողմէ աւելցւած են Միքելանդելոյի յատակագծին:

15-րդ դարուն տաճարը խարխուլ վիճակի մատնաւած ըլլալով, կը ձեռնարկւի իր վերաշինութեանը: Խտալական վերածնունդի մեծագոյն հեղինակները կը մասնակցին այդ գործին. սակայն վճռական դերը կը կատարէ Միքել Անձելօն:

Առաջին ակնարկն իսկ Ս. Հոփիփսիմէի եւ Ս. Պետրոսի տաճար-ներու յատակագիծերուն՝ երեւան կը բերէ տարօրինակ նմանութիւն-ներ : Երկուքին ալ հիմնական գիծերու մէջ կը նկատէի յունական խա-չը եւ քառանկիւն մը : Սակայն մինչդեռ Ս. Հոփիփսիմէի խաչը պար-փակւած է քառանկիւնի մէջ, որ հայկական եկեղեցիներու մէջ ընդ-հանուր երեւոյթ մըն է, - բացառութիւն կը կազմէ էջմիածնայ վանքը, - Ս. Պետրոսի քառանկիւնը եւ խաչը զիրար կը կտրեն (Տես նկար 3 եւ 4) :

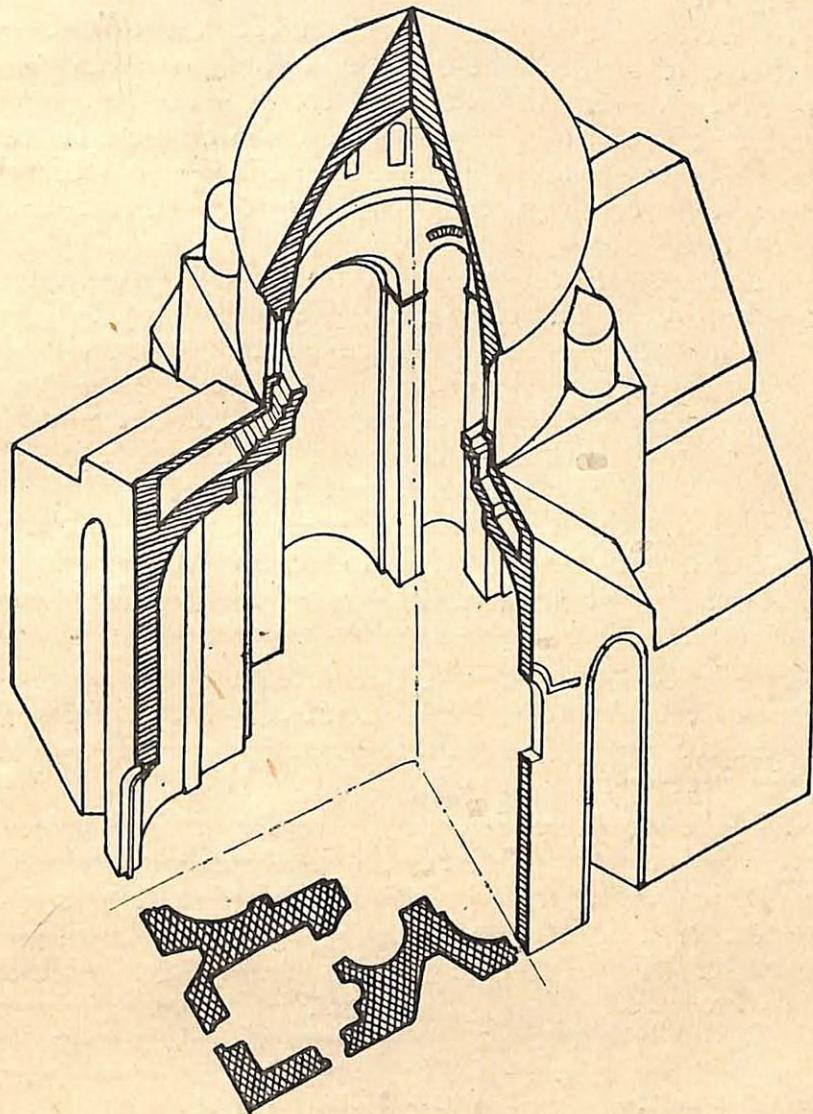

Նկար 3.- Ս. Հոփիփսիմէի ՏԱՅԱՐԻ ՍԿԵՄԱՆ : Նկար 4.- ՀՈՌՎԱՐԻ Ս. ՊԵՏՐՈՍԻ ՍԿԵՄԱՆ :

Երկուքն ալ կեղբոնական վայր (ambiente) մը ունին ծածկւած գմբէթներով, եւ չորս երկրորդական վայրեր : Վերջիններս Ս. Հոփի-փսիմէի մէջ ծածկւած են երդիքով, իսկ Ս. Պետրոսի մէջ՝ գմբէթներով : Ասկէ զատ երկուքն ալ ունին չորսական ահանդիրութեած աներ :

Էական տարբերութիւնը կը կայանայ Ս. Պետրոսի գմբէթին մէջ, որ չորս առանձին մոյթերու (pilastro) վլայ կը հանդէմ, մինչդեռ Ս. Հոփիփսիմէի գմբէթը միանդամայն ինքնայտուկ հիմնածք ունի : Ան կը ծանրանայ տաճարին պատերուն վրա, որոնք հակընդդէմ ուղ-

զութիւն ունին գմբէթի շրջադին եւ միացած են իրար հետ չորս երկրորդական կամարներով։ (Տես նկար 5)։

Նկար 5.- Ս. Հռիփսիների ՏԱՃԱՐԻՆ ԿՏՐՈՒԱՆՔԸ,
ՈՐ ԿԲ. ՅՈՒՅՑՆԵ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՍԻ ՄԱՍԻ:

Մեր մատնանշած նմանութիւնները կը վերաբերին միայն յատակագիծերուն։ Այլապէս Ս. Պետրոսի գմբէթը, որ 42 մէթր տրա-

մագիծ ունի, թեքնիքական շատ աւելի մեծ բարդութիւններ կը ներկայացնէ, քան 11 մէթր տրամագիծ ունեցող գմբէթը Ս. Հռիփսիմէի տաճարին մէջ:

Եթէ ուղէինք մեր համեմատութիւնները քիչ մըն ալ առաջ տանիլ, պիտի զսէինք. — Եթէ Միքելանձելօի ծրագրած տաճարը, 137, 50 մէթր երկայնութեամբ, կը ներկայանայ իրեւ ճարտարապետական հսկայ կոթող մը, կոմիտասեան Ս. Հռիփսիմէն, չնայելով իր պըդտիկութեանը, (ան հազիւ 20 մէթր երկայնութիւն ունի), կը հանդիսանայ արւեստի ամենամաքուր արտայայտութիւն մը իր չափերուն երդաշնակութեամբ:

Ասոր վրա կաւելնայ հետեւեալ պարագան: Տաճարին դերն է հաւատացեալները ժողվել իր մէջ եւ անոնց հնարաւորութիւն տալ տեսնելու կրօնական արարողութիւնները, որ կը կատարւին Ս. Սեղանին վրա: Ասկէ կը հետեւի, որ տաճարը մը իր իդէալական նըպատակն կը համապատասխանէ այն չափով, ինչ չափով որ անոր մէջ քիչ է այն տարածութիւնը, ուրկէ Ս. Սեղանը չի տեսնւիր: Եւ այս նպատակաւ է, որ Ս. Սեղանը բարձր տեղ կը զետեղւի:

Սակայն շինական պատճառներով տաճարներուն եւ եկեղեցիներուն մէջ կը կազմւին մեռած անկիւններ, ուր գտնւողը, մասամբ կամ ամենեւին չի տեսներ Ս. Սեղանը: Այս անպատեհութիւնը առաջ կուգայ սիւներու, մոյթերու եւ պատերու դասաւորումէն:

Այս տեսակէտէն զանազան եկեղեցիներ իրարու հետ բաղդատելու համար, կարելի է դիմել հետեւեալ միջոցին. կազմել իւրաքանչիւր եկեղեցիի համար նպատակայարմարութեան աստիճանը, եւ իրար հետ բաղդատել:

Եթէ եկեղեցիի մը այն մակարդակը, որ վերապահւած է ժողովուրդին, համարենք Մ. (մակարդակ), այն մասը, ուրկէ տեսանելի է Ս. Սեղանը, համարենք Տ. (տեսանելի), իսկ անոր կառուցւածքի նպատակայարմարութեան աստիճանը համարենք Ա. (աստիճան), կառուցւածքի նպատակայարմարութիւնը, իւրաքանչիւր եկեղեցիի համար, կարտայայտի Ա= $\frac{5}{3}$ յարաբերութեամբ: Այս համեմատութեան մէջ Ա. մէկէն պակաս է կամ առ առաւելն 1-ի հաւասար: Երբ 1-ի հաւասար է, կը նշանակէ թէ կառուցւածքը իր նպատակայարմարութեան ամենակատարեալ ձեւը կը ներկայացնէ:

Ըստ ինքեան հասկանալի է, որ բաղդատութիւնը արժէքաւոր կըլլայ երբ ան տեղի ունենայ նմաստիպ ճարտարապետական կառուցւածք ունեցող չէնքերու միջեւ, այսինքն երբ basilicale չէնքերը կը բաղդատւին իրարու հետ, termale չէնքերը իրար հետ, եւ այլն:

Այս պարագան աչքի առաջ ունենալով, բաղդատութեան դնենք Ս. Հռիփսիմէի տաճարը իր տիպի քանի մը ուրիշ շնութիւններու հետ, անոր նպատակայարմարութեան աստիճանը ցցուն կերպով ի յայտ բերելու համար :

Ս. Հռիփսիմէի	տաճարի աստիճանն է	Ա. = 0,89
Տիկորի	»	Ա. = 0,82
Ս. Գայիանէի	»	Ա. = 0,57
Հռովմի Ս. Պետրոսի	»	Ա. = 0,64

Այս թիւերը շատ աւելի պերճախօս են քան ո եւ է ջատագովութիւն :

Ս. Հռիփսիմէի և Հռովմի Ս. Պետրոսի տաճարներու միջեւ գոյութիւն ունեցող նմանութիւններէն հետեւցնելու չէ անշուշտ, որ Միքելանջելօն Հայաստանէն է առած իր ներշնչումը, բայց գոհութեամբ եւ հպարտութեամբ կրնայ լեցւիլ հայու մը սիրտը, մտածելով որ մեր նախնիքները աշխարհիս ամենամեծ համնարներէն մէկուն յդացումը ի գործ դրած են, թէեւ փոքր համեմատութիւններով, գըրելթէ հաղար տարիներ անկէ առաջ :